

LA TOPONÍMIA DE FORMENTERA

M. Pilar López Sastre i Gaspar Valero i Martí

XI Jornada d'Onomàstica i Toponímia. Santa Maria del Camí, 1996

INTRODUCCIÓ I MÈTODE

Introducció

L'*Estudi toponímic general de l'illa de Formentera* és el resultat del conveni de cooperació signat el 22 de setembre de 1993 entre la Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear i la Universitat de les Illes Balears. Fou realitzat per Enric Ribes i Marí, M. Pilar López Sastre i Gaspar Valero i Martí, sota la direcció de Joan Miralles i Monserrat. Comptarem també amb la valuosa col·laboració del Patronat Municipal de Cultura de l'Ajuntament de Formentera, especialment pel que fa al treball de camp, realitzat en dues estades, la primera a final de 1993 i l'altra a principi de 1995.

Mètode

L'estudi recull un total de 3.134 topònims que abasten tota la geografia de Formentera i dels illots adjacents. Aquest recull és producte d'un treball de camp en el qual s'entrevistaren un total de quaranta-un informadors, tots ells formenterers i bons coneixedors de l'àrea estudiada. A més, s'han treballat fonts cartogràfiques i toponímiques ja publicades anteriorment, com les realitzades per autors com el capità Costa, Joan Marí Cardona, Joan Colomines, Cosme Aguiló, a més del *Mapa Topogràfic Balear*.

Estructura

El material presentat en aquest treball s'estructura en dues parts. La primera consta de 34 làmines del *Mapa Topogràfic Balear* (escala 1: 5.000), les quals han estat dividides en quadrícules segons les coordenades geogràfiques marcades en el mateix suport cartogràfic. Els topònims recollits apareixen situats en el lloc corresponent d'aquests mapes mitjançant unes xifres, ordenades correlativament d'esquerra a dreta, és a dir, de ponent a llevant, en cadascuna de les quadrícules cartogràfiques esmentades.

La segona part del material presentat constitueix pròpiament el text del treball. Consisteix en la relació dels topònims recollits, els quals s'han agrupat ordenats segons les làmines del mapa topogràfic. Aquesta llista ha estat confeccionada amb fitxes del programa informàtic de base de dades anomenat *Fox-Base*. Cadascuna d'aquestes fitxes té set camps d'informació interrelacionables per tractament informàtic, cosa que permet la consulta des de diferents punts de vista, alhora que ofereix un ventall de possibilitats de classificació de la informació per a estudis ulteriors. Els camps de les fitxes són els següents:

— **Número de registre** (*Record*): és una relació numèrica global de tots els topònims, des del primer fins al darrer.

— **Topònim**: els topònims es presenten amb la part determinant o específica situada davant i amb la part apel·lativa o genèrica situada darrere, després d'una coma.

— **Full**: especifica el full o làmina corresponent al *Mapa Topogràfic Balear*, escala 1:5.000.

— **Número**: reflecteix el número d'ordre dins la quadrícula corresponent del full del mapa topogràfic. Quan hi ha més d'un nom (o variants del primer nom) que designen el mateix lloc, el número apareix acompanyat per una lletra.

— **Quadre**: designa la quadrícula o divisió del full del mapa topogràfic on se situa el topònim (el número respon a la latitud, ordenada de nord a sud, mentre que la lletra correspon a la longitud, ordenada de ponent a llevant).

— **Informador**: aquest camp reflecteix l'informador o la font que ens ha proporcionat el nom en qüestió i la seva localització. Els informadors apareixen identificats amb un número, que respon a la llista que s'adjunta en el mateix estudi. Les fonts escrites (bibliogràfiques o cartogràfiques) apareixen identificades amb les sigles següents:

CA: Cosme Aguiló

CL: Joan Colomines

CO: Capità Costa

J: Joan Marí Cardona

M: Mapa Topogràfic Balear

P i numerats: font pròpia

— **Genèric**: aquest camp recull, de manera abreujada, els genèrics o apel·latius dels topònims, per tal de permetre'n, si escau, un posterior estudi lexicogràfic.

A continuació del corpus toponímic ordenat geogràficament, la relació de noms es repeteix, però aquesta vegada per ordre alfabètic, la qual cosa permet accedir al topònim des d'altres referències que no tinguin base cartogràfica.

CLASSIFICACIÓ DELS GENÈRICS

Per a l'anàlisi global dels topònims de Formentera, és interessant la classificació dels genèrics o apel·latius dels topònims segons la seva temàtica, que dividim en dos grans blocs:

a) Medi físic: elements geogràfics naturals

b) Medi humà: elements relacionats amb l'home i les activitats humanes

Cadascun d'aquests blocs es divideix alhora en diferents capítols o epígrafs d'abast més concret. Els epígrafs sense contingut indiquen la inexistència de genèrics de l'àrea corresponent.

a) MEDI FÍSIC

1. CORÒNIMS

1.1. Relleu terrestre interior

1.1.1. elevació ORÒNIMS

— puig

— pujol

1.1.2. pla

- barda
- pla
- plana
- ras

1.1.3. depressió

1.1.4. cavitat

- avenc
- forat
- clot
- cova

1.1.5. pas

1.1.6. pendent

1.1.7. roca

1.2. Relleu terrestre costaner

1.2.1. entrada/incís dins la mar:

- cala
- platja
- platgeta
- racó
- raconet

1.2.2. sortida/inflexió:

- cap

1.2.3. cavitat

- cova

1.2.4. pas

- pas

1.2.5. roca

- mac
- pedra
- penyal
- picatxo

1.2.6. illa

- illa

1.3. Relleu marítim TALASSÒNIMS

- baix
- cavall
- escull
- escullera
- freu
- prim
- primall
- regana
- sec
- seca

- seques
- sequet

2. HIDRÒNIMS

2.1. curs d'aigua

- canal
- torrent/torrentó/torrentera

2.2. massa d'aigua

- bassa
- estany

3. FITÒMINS

3.1. comunitat vegetal

- bosc

3.2. arbre

- ametllers
- figuera
- pi
- savina
- savines

B) MEDI HUMÀ

1. DIVISIONS TERRITORIALS

- tanca
- terç
- vénda
- llegítima.

1.1. propietat: (terreny o partida: Ca, Cal, Can, Això de, Son —ço en, ço d'en—) sense fer referència a l'explotació agrària ni a la casa com a construcció.

- can
- finca
- montgó
- tanca
- terç
- tornall

1.2. administratives

- vénda

2. HÀBITAT

2.1. permanent

- ca/cal/can/cas
- casa
- porxo

2.2. temporal

3. VIES DE COMUNICACIÓ

3.1. terrestre interior:

- camí
- carrer
- carretera
- corba
- pas
- pont

3.2. terrestre costaner:

- abaixador

4. SISTEMA HIDRÀULIC

- aljub
- bassa
- cisterna
- pou
- safareig
- sénia

5. ACTIVITATS ECONÒMIQUES

5.1. sector primari

5.1.1. agricultura:

- casa de palla
- camp
- era
- feixa
- hort
- vinya

5.1.2. ramaderia:

- corral

5.1.3. pesca i navegació

- club nàutic
- embarcador

- far
- moll
- pesquera
- port
- varador

5.2. sector secundari

5.2.1. indústria:

- forn (calç)
- sitja (carbó)
- pedrera
- fusteria
- amarador (tèxtil)
- casa de vi
- trull (oli)
- **salines:**
- calçada
- canal
- carregador
- comportes
- concentrador
- oficina
- plaça
- salines
- xarca
- xarqueta

5.3. sector terciari

5.3.1. servei administratiu:

- ajuntament

5.3.2. servei comercial:

- benzinera
- bar
- botiga

5.3.3. servei hotelier:

- apartament
- hotel
- hostal

5.3.4. servei social:

- cementeri
- col·legi
- escola
- institut

6. Activitats religioses HAGIOTOPÒNIMS

- església

7. DEFENSA

— torre

ESTADÍSTICA DELS GENÈRICS

Dels 3.134 topònims que recull l'estudi, 685 noms apareixen sense genèric o apel·latiu. Dels altres 2.449 topònims que tenen genèric, la classificació estadística ofereix les dades que referim a continuació. En destacam per la importància quantitativa, els habitatges introduïts per la partícula *can*, que superen el milenar; també cal destacar la presència important i la riquesa dels genèrics relacionats amb els accidents de la costa.

— Habitatges:

barraques	1
ca	175
can	1.020
cas	24
casa	45
porxo	6
torre	8
total:	1.279

— Vies

abaixador	9
camí	85 (camí vell, 2)
carrer	6
carretera	10
corba	3 (corbes, 1)
pas	10
pont	1
total:	124

— Relleu

barda	13
cingle	7
pla	10 (planet, 1)
plana	4
puig	2
pujol	20 (pujolet, 3)
ras	2 (rasos, 1)
serra	9
serrat	2
total:	69

— Accidents de la costa

ansa	3
baix	2 (1, baixet)

boca	3
bol	1
bromer	1
cala	14 (7, caló)
cap	5
cavall	6 (1, cavallet)
cordó	2
ensenada	5
escull	25
estret	1
estretaroll	1
freu	3
illa	33 (illot...)
mac	7
pedra	8 (pedres, 3)
penya	4
penyal	20
picatxo	5
platja	43 (platgeta, 9)
prim	4 (primall, 3)
punta	152 (puntetes, 7; puntes, 1)
racó	19 (raconet, 6)
regana	4
sec	41 (seca, seques, 3, sequet, 1)
trenc	5 (trenquet, 1)
total:	417

— **Cavitats**

avenc	1
clot	3 (clotada, 1)
cocó	3 (cocons, 2)
cova	98 (coves, 5; coveta, 2; covatxes, 1)
forat	3
total:	108

— **Hidrònims**

torrent	44
torrentó	27
torrentera	1
xarca	1
xarqueta	14
total:	87

— **Sistema hidràulic**

aljub	9
bassa	4
cisterna	19

pou	45
safareig	2
sénia	9
ullals	1
total:	88

— **Economia i propietat**

camp	6
corral	16
era	8
feixa	4
finca	9
hort	9
molí	4
montgó	2
mota	2
pedrera	10
prat*	2
rota	6
tanca	46
terç	13
tornall	1
vénda	9
vinya	9
total:	156

— **Vegetació**

ametllers	1
bosc	12
figuera	1
pi	4 (pins, 1)
savina	4 (savines)
total:	22

— **Salines**

calçada	7
canal	20 (també hidrònim)
comportes	21
concentrador	5
estany	15 (també geomorfologia)
palmer	1
salines	4
total:	73

— **Nàutica i navegació**

embarcador	6
escullera	1

far	5 (faro, 1)
moll	8 (mollet, 7)
pesquera	18
port	3
varador	3
total:	26

* les variants entre parèntesis es troben incloses en la xifra total.

ANÈCDOTES I ETIMOLOGIA POPULAR

Formentera, tot i ser una illa petita, palesa en la toponímia no sols una gran riquesa lingüística, sinó també la imaginació i les vivències dels seus habitants. Per això hem fet una selecció d'anècdotes sobre topònims i de les diferents etimologies populars que hem rebut dels nostres informadors formenterencs. El contingut d'aquest escrit, només recull la font oral, és a dir, allò que ens digueren els informadors de l'estudi toponímic. Els números entre parèntesis remetent als informadors.

— *s'Aigua den Xomeu Petit*: ANEC. : El terreny on hi ha la font era d'en Xomeu Petit i havia fet un pouet just devora la mar, sempre anava a beure allí (35, 37).

— *ses Alfabetes*: són dos cocons a la roca. ETIM. POP.: Són dos clots dins la roca. No es beuen s'aigua. Les alfàbies són unes peces antigues que usaven per tenir la roba en remull per rentar, i allò com que són dos basses fondes, prop una de l'altra li posaren aquest nom (4,8,22).

— *s'Almadrava*: uns valencians varen foradar la base de la torre des Pi des Català, vivien dins la torre, *reds* molts grosses, xarxa de qualsevol manera, però la punxa ja és xarxa bona, li passen un cel i tanquen per baix, tingueren un fracàs. Davant la Savina (a mestral: punta Palmera) n'hi havia una altra, d'almadrava. Tenien una xarxa molt grossa que parava molt de peix. Els formenterers no la podien tenir perquè no tenien un duro (8,30).

— *s'amarador des Llinc*: és una bassa on s'amarava el llinç. Hi ha uns forats a la pedra perquè hi feien moles per als molinets manuals de moldre sal, sèmola.../ Hi ha una bassa que comunica amb la mar, però no gaire, allí amaraven el llinç i després el filaven per fer roba de drap, el teixien a sa botiga, i feien els abrigalls (6,7,37).

— *es ametllers d'en Simonet* són dos ametllers que estan a un replà enmig del tallsserrat (6,7).

— *sa barda de ses Barraques*: ETIM. POP.: es diu així perquè hi ha uns pins que tenen les branques molt baixes i formaven unes barraques i no hi passava l'aigua si plovia./ Va dels Salobres fins a la torre des Cap. Eren uns pins prou grossos que tenien ses branques en terra i feien unes barraques que ploquient i tot s'aigua no passava gaire (12).

— *sa Barqueta des Serverar*: roca en forma de barca a ran de la costa, té forma de proa. Serverar. És un nom de planta.(6,7). / És un penyal que està una miqueta endins de la mar, molt poquet, que té la forma d'una barca, està just davant des torrent des Serverar, s'aigua s'hi aboca just per vora (37).

— *sa Barrera*: 15 m d'altura, 2 m de pas difícil ETIM. POP.: es diu així perquè et barra el pas de forma natural (6,7).

— *ses Bassetes*: ETIM. POP.: dalt del tallsserrat es formen un cocons dins la roca viva i quan plou s'omplen. Aguanten plenes molt de temps (6,7).

— *es Bitzarrot*: penya, cavall dins la mar, pesquen amb canya.(6,7). /És una seca molt perillosa, és una punta de penya que de dalt té poca amplària i quan la mar està calma no es veu i si hi passa una barca s'hi enganxa. Hi ha una senya de pescadors: que és porta sa llum des *faro* per damunt sa punta de sa Ruda, talment enfilada just t'afiques damunt es Bitzarrot, i allí foradaries una barca dins es penyal. És una roca submergida que està a uns 25 o 30 metres, o *quisà* 50, lluny d'en terra (37).

— *na Blanca (des Ferrer)*: És una figuera; es diu així perquè fa figues de la casta bordissol blanca (27).

— *sa Botiga*: hi feien roba i teixien l'abrigall (capa de roba molt gruixada). Els seus pares ja no ho conegueren/. Feien roba per fer camies i calçons. Jo ho he conegut en sa paret, encara, moltes d'estaques, allí havien fet roba a sa casa aquesta. La gent vella per l'entorn tenia un abrigall; allò era molt gord i estret i quan havien de planxar roba posaven un abrigall damunt una taula i sa roba i planxaven dalt s'abrigall (11,12).

— *es Brolls*: brollen a sa vora de s'estany, hi havia un brollador natural; ara ha desaparegut (16).

— *es caló des Ram*: he sentit a dir que allí hi desembarcaven ram d'aquell beneït, palmes d'aqueixes pes dia del Ram (37).

— *es camí del Rei/ es camí del Pla del Rei*: parteix de Sant Francesc, va per la casa vella des Pla i per la tanca de Can Andreuet on es perd i apareix després a 5 m darrera de la casa de n'Andreuet i s'uneix amb la carretera; ha desaparegut a bocins (16,23).

— *es camí vell des Cap*: perdut entre Can Damià des Trull i Can Joanet Morna, i sortia passat Can Ramon, més a ponent davant Can Xico d'en Plater. S'atura a Can Vicent Riera, no arriba a la mar (16,23).

— *Can Eduardo Paciències*: les paciències són unes galletes petites dolces (16,23).

— *Cas Manyà Vell*: el manyà és una persona que calafatava barques. ANEC.: són d'origen àrab, se'ls nota a la fesomia i en la lentitud.

— *Can Rempuixa*: un rempuixa és un home que feia algun ofici.

— *Can Riera des Balcó*: casa que té balcó; la majoria de cases no en tenen.

— *Ca na Xima*: és la casa més antiga de ses Bardetes.

— *Ca ses Xiquetes*: cases molt velles en ruïnes.(Francisquetes).

— *es Caramull*: és el més alt després del puig Guillem, els pastors feren una torre per veure el bestiar./ Després del puig Guillem és l'altre més gros del cap de Barbaria, l'altre més alt és aquest que marca 97,6 m.(12,28).

— *es carrer de s'Alegria*: camí. ETIM. POP.: —En temps molt antic en aquest camí, li digueren es Carrer, hi havia moltes al·lotes i es jòvens venien a festejar-les i com que allí on hi ha joventut hi ha alegria, ells mateixos li calaren carrer de s'Alegria. Els jòvens posaren el nom perquè hi havia moltes al·lotes, hi anaven a festejar—. Hi ha una canta que diu : «Es carrer de s'Alegria vení des divertiment...»(29).

— *es cavall*: Pesquera amb canya ETIM. POP.: roca que té forma de cavall (6,7).

— *es cavall de Ponent*: És una seca que hi ha dins la mar (la seca és un escull a flor d'aigua)(6). / El cavall és una punta baixa, és un tros que fa una mica enfora de la mar i està aferrat en terra (no és una seca o un escull perquè està aferrat en terra) (35).

— *sa cisterna d'Allà Dins*: hi abeurava el bestiar de Can Moliner (13,18).

— *es clot d'Argila*: n'hi ha d'escampats per tota la Mola. Hi treien argila.(6,7).

— *es Cocó*: quasi sempre té aigua embassada, on beu el bestiar salvatge que tenen dins sa tanca d'Allà Dins (13,18).

— *es Copinar*: El que em diu tothom és que hi havia tones i més tones de copines que ara no tenen. Arriba fins al caló des Mort (37).

— *es cordó des Maquets*: s'enduien les pedres per a la picada del brumejar.(35). /Es diu així perquè hi ha un lloc que no hi ha cap pedra, i anaven a pescar i, clar, se n'havien de portar una pedra per fer sa picada, perquè si no la portaven per fer sa picada des brumeig amb sardines, i com que les deixaven una pedra aquí, una allà li devien dir això. A ran d'aigua davall es serrat hi ha uns cordons, com una repisa.

— *sa costa des Bou*: ETIM. POP.: Jo no ho he vist mai, no ho he sabut veure mai, però diuen que en sa penya hi ha un os de bou, n'hi ha que l'han vist i diuen que hi ha un os de bou (14).

— *sa cova de Cala Codolar*: els pescadors quedaven a dormir per continuar la feina (posar palangres...). Està situada 6 metres sobre la mar, la porta està paredada (6-7).

— *sa cova des Cauet*: ve de cau, la gent s'hi amagava./ Endret hi ha un cau, que es conills s'hi amaguen per això pot ser que li diguin sa cova des Cauet (11).

— *sa cova d'en Cavaller*: és molt fonda, està situada quasi tocant l'aigua. ANEC.: Un home s'hi va perdre tres dies). (6,7).

— *sa cova Foradada*: Hi té dos forats; hi ha una boca més dins la terra que comunica amb altra boca de la mar. Un forat a dalt i a les penyes hi ha la porta (13,14,18).

— *sa cova des Fum* ETIM. POP.: les parets estan molt negres no pel fum, sinó, segurament, per un fonc que es forma amb la humitat. Possible jaciment arqueològic. Té molt bona visibilitat i una elevada temperatura, bona per viure (6,7).

— *ses coves Grosses*: Tenen els escarnidors: forat que es comunica amb les coves Grosses. (S'escarnidor de Llebeig 10-12 m., s'escarnidor de Llevant 5 m.). (6,7).

— *sa cova des Lisos*: situada tocant la mar, hi entren les barques i anaven a esmorzar (6,7).

— *sa cova de sa Mà Peluda* ETIM. POP.: petita cova on es feia contraban, feien por a la gent amb una mà peluda perquè no hi anassin (6,7).

— *sa cova Mala*: és mala d'arribar des dalt, per baix de la mar s'hi arriba bé (6,7).

— *sa cova de ses Mamelles* ETIM. POP.: es diu així per les estalactites que hi ha (6,7).

— *sa cova des Morts*: cova d'enterrament antic (37).

— *sa cova des Pedragullo*: pedra petita, grava més gruixada, s'emprava per construir (19).

— *sa cova de la Plaerança* Hi feien balls, en els pous i forns s'acostumava a ballar, també dins les coves dalt (6,7).

— *sa cova de sa Por*: S'hi feia contraban, s'hi sentien coses rares i se n'hi veien. Situada davall es Palmer.(6) Era lògic perquè hi havia contraban, allí s'hi veien coses rares sempre, si hi anaves a la nit es sentien tocs de corn, feien llums, i es que no ho sabia tenia por (35).

— *sa cova des Puntal*: ETIM. POP.: es diu així perquè des de la mar amb una barca, es duia un puntal (branca) amb espurgons (bocins de branqueta que hi queden i fan d'escalons) per pujar-hi (37).

— *sa cova de Sant Val·lero*: cova que va molt endins, té una bassa d'aigua dolça, entren amb una cordella per no perdre's (29).

— *sa cova des Senyar/sa cova de ses Ovelles*: ETIM. POP.: hi duien a marcar el bestiar (13,18).

— *sa cova de sa Solsera*: el nom prové d'una planta que creix prop de la mar.

— *sa cova des Tabac*: 82486 (punta Prima) amagatall de contraban. ANEC: hi ha un secret des tabac. Dins la mateixa cova hi havia un forat que enfondiren i allí amagaven el tabac que venia de la part d'Àfrica en barques (17).

- *sa cova des Tambons*: tambors, amb dues pedres peguen i fan soroll (19).
- *sa cova des Vellmarí*: feia un replà on dormia el vellmarí. —En Pere Gallet diu que pensa que una volta en va veure un quan pescava amb una barca a la punta de l'Anguila, es va presentar com un cap de torn i va desaparèixer, tenen es cap com un bou (29).
- *ses coves Negres*: (Joan de sa Punta) Són unes coves petites. ANEC.: es coneix que un temps feren monedes falses, perquè si un va a gratar encara es troben bocinets de metall (17).
- *s'Eixancada*: cordó on hi ha una penya, a cara d'aigua. El cordó està partit i han de fer una passa llarga, una eixancada per passar (6,7).
- *s'embarcador d'en Corda*: Allí havien fet pedres mareses per fer cases i les embarcaven per aquí, està entre es racó des Caragol i es racó de ses Xiquetes (11).
- *s'Empenyalador*: s'hi empenyalaven les cabres d'en Joan Andreuet (29).
- *s'Església* ETIM. POP.: recorda la forma d'una església. És una cova a ran de mar es pot entrar amb la barca. Era una cova de virots.
- *s'Esglesieta*: Hi ha una cova que té la forma de la porta d'una església.
- *s'Estufador*: Hi ha una cova rompuda i quan la mar pega fa un estuf que és un esquitx molt gros. Hi ha avaradors (6,7). Hi havia una cova i quan hi havia una miqueta de mar pegava dins sa cova i feia un estuf (un estuf és un colp de mar que pega en terra i fa un esquitx molt gros). Uns que ara són per baix de la Mola varen fotre una coetada i ara la cova no hi és, queden uns penyals de quan varen rompre sa cova. Aquí hi ha 4 o 5 barques i un camí (35).
- *ses Feixes*: tros de terra limitat per una solana (6,7).
- *sa figuera de ses Clotades*: té 17 m de banda a banda (classe de figa martinenca).
- *es forn d'en Carlos*: l'ha conegut quan hi feien calç (13,18).
- *es forn de calç d'en Rita*: a la Mola hi ha uns 18 o 19 forns, tots tenen nom. Aquesta informació l'ha donada en Vicent Rafel que diu que els ha comptat amb un amic (6,7).
- *es forn de calç de Can Rita Petit*: s'hi feien 300/400 quintars de calç (6).
- *s'illa de s'Aigua Dolçar*: aigu sal maia = aigua salobrosa (15,16).
- *s'illa des Fonoll Marí / s'illa de sa Parrera*: hi posaven el peix a secar peat a una parra (17).
- *es Mal Pas* ETIM. POP.: ple de mates, arrels, torrentons, fa mal passar (6,7).
- *es molí des Coronel*: per treure aigua, fet per un militar anglès (1).
- *es molí d'en Simon*: ruïnes, només queda la mota (fonament). ANEC: Quan en Pere Gallet anava a escola encara pujaven per les aspes des molí, ja que no ho havien desfet del tot, l'amo d'enfadat va tombar el molí i va fer parets perquè els al·lots no es matassin. El molí es va llevar durant la Guerra Civil, ara només queden les oliveres (29).
- *es molí d'en Teuet*: és el primer que feren. Abans molien amb un animal i feien rodar unes pedres. Quatre cases que hi havia aquí muntaven aquesta torre... També hi molien amb unes pedres més petites. La gent es va pensar que això era un negoci i muntaren molts de molins, però la realitat va ser una altra i d'aquí la dita:
«pescador de canya i molí de vent
no necessita notari per fer testament.»
Va començar a rodar el 1760 i l'aturaren el 1967. Vicent Teuet i el seu pare foren els darrers (24).
- *es molí Vell / es molí vell de la Mola*: (1778) molí restaurat, amb antenes, portal amb llinda de fusta i cintell amb síquia picada en terra. Hi duu el camí des Torrent Fondo.

— *sa mota d'en Pere Miquel*: mota és un cingle petit. ANEC.: hi va caure en Pere Miquel que anava a cercar ous de gallina, hi ha una creu a la roca (n'hi ha molts pocs que haguessin abaixat). Lloc molt petit al tallserrat que s'hi pot estar, forma un replà un escaló. Ha desaparegut, amb una maregassa se'n va anar a baix (16,40).

— *es nas des Cap*: ETIM. POP.: a dalt fa la silueta d'un nas, vist des de la mar (29).

— *es Palleret*: ETIM. POP.: penyal que té forma de paller (6,7).

— *es Palmer*: el palmeret és una planta que fa una fulleta petita, aquí n'hi havia (6,7).

— *ses pedres des Porxos*: anaven a virotar el temps de la fam, hi han crescut savines (29).

— *sa pedra Mabre*: pescar peix mabre (14).

— *sa pedra de Tots es Sons*: està situada al racó de sa Llenya, dalt les penyes./ Aquella pedra fa molts de sons, la piques per aquí fa un so, per aquí un altre, per aquí un altre,... cada bocinet canvia de so (1).

— *es penyal des Corbs Marins*: (un penyal és un tros de roca, com a desferrat dins la mar o defora) escull, illeta (6-7).

— *es penyal Desferrat*: els vells deien que abans amb una passa hi anaven damunt, però a poc a poc se'n va, ara està a uns 5 metres (6,7).

— *es penyal de la Gavina*: roca caiguda que ressalta molt, sempre hi ha gavines (6,7).

— *sa pesquera d'en Rita*: es jai Rita hi pescava (37).

— *es pi des Català* ETIM. POP.: es va penjar un home (4,21).

— *es pi de s'Era d'en Mestre*: és un pi molt alt, el bestiar hi prenien l'ombra (29).

— *es pi des Pilot*: és un nom d'ocell, ja no hi ha el pi, zona de sitges. /El pilot és un pardal, era un pi molt gros (12).

— *es Picatxo*: a punta Prima. A la mar a devora es Picatxo hi ha una forat, encara està buit, amagaven es tabac de contraban. No està aferrat, però forma un picatxo, una roca en punta, però està a dins la mar (17).

— *es picatxo des Racó de s'Alga*: és una roca situada dins la mar, com un Vedrà petit. És a devora la mar, es pot passar amb una barca de 25 pams (29).

— *es picatxo d'en Toni Sord*: en aquests cas és una pedra plana i anava a viure aquest home. Pere Gallet: En Toni Sord feia uns cèrcols de savina i se'ls penjava per tot, els remolcava i després se n'anava a dormir com un virot a damunt aquella pedra. Aquesta pedra estava dins la mar i havia de fer un salt molt molt gros d'en terra per tirar-s'hi damunt (29).

— *na Pilanet*: cova amb un pilar de pedra enmig.

— *es pont de s'Ase*: tenia dos pilars, actualment ha caigut (6,7).

— *es Pontal*: roques amb forma de pont. ANEC.: s'hi amagava un llaüt durant la guerra quan el perseguien (6,7).

— *ses Potades del Diable*: són uns cocons marcats dins la roca viva, miden devers 15 cm (20).

— *es pou d'en Jeroni*: ANEC.: hi anava gent del Cap i de Porto-saler per abeurar les cabres, ovelles, mules, fins i tot havien de fer coa per donar-los beure. A causa d'això dins la platja de Cala Saona no hi havia ni una herba perquè quan se n'anava una guarda n'arribava una altra i ja no hi sortia res (31).

— *es pou d'en Plater*: El pou és a dins la casa perquè aquesta es va fer després. Era un pou que estava administrat per una comissió de vesins (16,23).

— *sa punta de sa Palmera*: ETIM. POP.: es diu així perquè hi ha palmes (garballons) (6,7).

- *sa punta de sa Ruda*: situada dalt de les penyes, hi ha aquesta planta (6,7).
- *sa punta de ses Cibolles*: és una planta amb forma de ceba (13,18).
- *sa punta des Cocons de s'Or*: és una punta elevada de terra endins; un *barco* hi va embarrancar (6).
- *sa punta de sa Galera*: és una punta molt fina i d'una alçada no molt alta. ETIM. POP.: galera és un *bitxo* petit allargat amb moltes de cames, un cent cames (16).
- *sa punta de sa Fragata*: Diuen que antigament va envestir una fragata, un barco de vela que era tipus fragata, carregada de blat (35,37).
- *es Quintalar*: Baix d'una penya serrada hi ha moltes pedres grosses. Un quintar li diem aquí en es macs grossos, a ses pedres grosses (15).
- *es racó de sa Bonança*: ETIM. POP. quan hi ha molta mar allà està molt calma.
- *es racó de sa Cova des Puntal*: per treure virots agafaven un pi, una perxa llarga bastant seguida i li anaven posant estelles així, l'*apoiaven* damunt un penyal cap a sa cova, feien com una escala i llavors quan eren dalt de tot, perquè no hi havia cap pi prou llarg, tiraven una pedra amb una corda, una volta i una altra, fins que s'enganxava darrera un norai que hi havia i llavors per aquella corda escalaven (37).
- *es racó des Fornet*: restes de fer-hi foc. Hi havia un forn de pedra, es coneix que s'havia fet foc (17).
- *es racó de sa Llenya*: ETIM. POP.: els moros foren expulsats «a llenya». Aquest nom ve de quan feren fogir els últims moros quan vengueren els catalans, els conquistadors, els feren embarcar per aquí i es veu que els fotien palos i per això derivava de llenya (19).
- *es racó des Papers*: li diuen perquè allí surt tota classe de merderia, papers i vernís, es veu que ses corrents tiren molt aquí dins i duen sa porqueria (35).
- *es racó de s'Ullal*: ETIM. POP.: hi havia una font d'aigua dolça, els pescadors anaven a beure. (Ullal: ull d'aigua). Hi anaven a cercar aigua amb un gerro.
- *es racó des Vellmarí*: hi dormia un vellmarí (29).
- *es ras des Forn d'en Carlos*: el ras és un pla sense bosc (13,18).
- *ses reganes de Cala Llenya* són petites entrades, la mar hi duia molta de llenya (20).
- *sa regana de s'Aigua Dolça* és un cocó; si grataves amb la mà sortia aigua dolça i es podia beure) (6,7).
- *sa rota des Còdols*: roca, no cultivable (únic genèric amb la paraula rota) (6,36).
- *sa serra d'en Morna* (16,23). Es feia carbó vegetal a sitges. Jaume Roig de la Mola va ser el darrer que hi féu carbó. Joan Botigues de la Mola, en un any va treure 350 quintars (40 quilos) de carbó. També es tallaven els arbres per llenya i per fer estalons (pal vertical) i perxes (pal horitzontal) per a les figueres.
- *es serrat de sa Torre* ANEC.: A l'any 1992 hi va caure una turista perquè es va enganxar el tacó a una creca (forat a la roca). En Joan Andreuet a més ens diu que és molt perillós acostar-se als tallserats perquè «ses penyes llamen», t'estiren i caus (13,18).
- *es Serverar*: li diuen així perquè hi havia molt de server que es menjava a les cases, també hi duien el bestiar a pasturar. Abans, era un matollar de serveres. Ara són tanques d'oliveres (37).
- *sa Talaia* (152,90 m. és un mirador natural). És de quan venien els moros que feien barques de sobres d'àrbrens, és igual que les torres aqueixes que hi ha per sa costa, sa torre de la Gavina, sa torre des Cap de Barbaria. Feien guàrdia i els tiraven pedres perquè no entrassin i per això li diuen sa Talaia (1).
- *sa tanca des Palacis*; ETIM. POP.: Hi ha unes ruïnes que diuen eren del *palaci* del rei (13,18).

— *sa Tanqueta*: paret que parteix de la paret de la tanca d'Allà Dins. Tanca entre paret que amorra i tall serrats, per evitar el pas al bestiar, que passava a les penyes molt fàcilment, per la paret inicial. Feren paret i s'apuntaren al tall serrat i així el bestiar no podia passar (1).

— *es Taulells*: és a una vintena de metres prop des torrent de ses Mates, hi ha unes lloses, just a ran de terra, apareix una aquí, s'altra aquí; n'hi ha 6 o 7 (35).

— *es tirador de sa Madera*: Lloc concret del tall serrat d'un 20 m d'altura. Hi tiraven soques de pins dalt a baix i els carregava un vaixell (6,7).

— *sa torre des Pi des Català*: ETIM. POP.: un es va penjar a un pi. ANEC: a dins la torre hi vivien els valencians. Aquests varen foradar la torre i li feren una porta per baix per poder-hi viure, les parets eren prou grosses d'uns tres metres d'espessor, a dins just els quedava un triangulet. Les altres torres que hi ha no tenen porta. Els valencians es queixaven perquè deien que els havien enganyat. Ells havien vingut a pescar i els feien rompre pedra. Arrencaven la pedra ajudats per gent de Formentera i la traginaven en carro per fer s'almadrava (4,21).

— *es Torrió*: edificació militar, és com una torre, hi havia l'únic telèfon de Formentera. / Hi ha tres torrions... són tres punts per marcar, per saber si és que s'illa se'n va per avall o què, amb aqueixos tres punts es veu si hi ha moviment d'altura. Els degueren fer en sa guerra (27,29).

— *es torrent de sa Falzia*: ETIM. POP.: es diu així perquè hi ha aquesta planta per les penyes (13,18).

— *es torrent des Foc*: ETIM. POP.: es diu així perquè té una penya molt vermella (6,7).

— *es torrent des Gat*: ETIM. POP.: *gat* fa referència a l'animal, a unes roques es veu el cap; no obstant això, a l'animal domèstic li diuen *moix* (1).

— *es torrentó Blanc*: està molt escurat i fa blancor des de la mar (37).

— *es torrentó des Tabac*: hi havien sembrat tabac per dins les penyes a llocs amagats perquè hi estava prohibit.

— *ses Tres Crestes*: roca que té la forma d'una cresta de gall (14,29).

— *s'Ullal* (clot fondo dins la mar) clot dins la mar, quan només hi ha un pam d'aigua de sobte hi trobes un forat (6,7).

— *es Xilladors*: La mar moguda hi treu aigua, forat de 1,5 m per on hi surt aigua i aire amb molta força i xiula (6). / A s'illot del Plom hi ha es Xilladors, és una cova que té un forat dalt i quan té un colp de mar allò fot una xillada, per amunt, si hi ha molta mar fa *al menos* 5 o 6 metres amunt (35).

INFORMADORS DE FORMENTERA

1. Lluís CASTELLÓ CASTELLÓ, Lluís de na Pepa, nat el 21 d'octubre de 1931.
2. Joan CASTELLÓ, Joan de Can Pep Teuet Ric.
3. Joan CASTELLÓ MAIANS, Joan d'en Ros, nat el 4 de març de 1915.
4. Maria CASTELLÓ MARÍ, Maria d'en Martí de Miquel Martí, nada el 6 de juny de 1917.
5. Vicent CASTELLÓ RIERA, de can Vicent Castelló, nat el 1923.
6. Santiago COSTA, de Ca na Bet, nat el 10 de febrer de 1952.
7. Miquel COSTA, de Ca na Bet, nat el 17 de novembre de 1945.
8. Constantí COSTA MARÍ, de Cas Batlet, nat 1918.

9. Francesca ESCANDELL SERRA, de Can Pep Bosc, nada el 1922.
10. Esperança FERRER CARDONA, Esperança d'en Vicent des Molí, nada el 9 d'octubre de 1920.
11. Francesc FERRER CASTELLÓ, Xico d'en Teueta, nat el 24 de gener de 1930.
12. Bartomeu FERRER FERRER, Xomeu Andreuet, nat el 16 de setembre de 1940.
13. Emília FERRER FERRER, de Can Joan Andreuet, nada el 5 d'abril de 1918.
14. Vicent FERRER FERRER, Vicent Andreuet, nat el 1927.
15. Bartomeu FERRER JOAN, en Xomeu de sa Punta, nat el 1925.
16. Jaume FERRER MARÍ, Jaume de n'Andreu, nat el 10 de febrer de 1923.
17. Joan FERRER MARÍ, Joan de sa Punta, nat el 1 de maig de 1913.
18. Joan FERRER SERRA, Joan Andreuet, nat el 27 de gener de 1914.
19. Florenci FERRER VERDERA, Florencio de n'Andreuet, nat el 10 d'agost de 1945.
20. Vicent JOAN CARDONA, Vicent Campanitx, nat el 1925.
21. Josep JOAN COLOMAR, Pep Batlet, nat el 1932.
22. Martí JOAN IERN, Martí d'en Miquel Martí, nat el 5 de juliol de 1914.
23. Catalina JOAN MAIANS, Catalina d'en Jaume de n'Andreu, nada el 2 d'agost de 1927.
24. Vicent MAIANS MARÍ, Vicent Teuet o des Molí, nat el 27 de desembre de 1916.
25. Bartomeu MAIANS SERRA, Xomeu des Ca Marí, nat el 1928.
26. Josep MARÍ MARÍ, en Pep d'en Toni Forn, nat el 1926.
27. Joan PORTES MARÍ, en Joan Portes, nat el 1934.
28. Vicent RIERA SERRA, can Vicent Riera des Mal Pas, nat el 1938.
29. Pere SERRA COLOMAR, Pere Gallet, nat el 26 d'abril de 1928.
30. Josep SERRA FERRER, de Can Serrilla, nat el 1930.
31. Manuel SERRA FERRER, Manuel d'en Joan d'en Corda, nat el 15 de març de 1953.
32. Vicent SERRA FERRER, de Can Blai Sala, nat el 1953.
33. Josep SERRA JOAN, Pep d'en Mariano d'en Corda, nat el 1903.
34. Isidor TORRES CARDONA, de Can Vicent Coves, nat el 1951.
35. Bartomeu TUR ESCANDELL, Xomeu d'en Carlos, nat el 15 de novembre de 1928.
36. Jaume TUR ESCANDELL, Jaume d'en Carlos, nat el 1927.
37. Joan TUR ESCANDELL, Joan d'en Carlos, nat el 1926.
38. Vicent TUR ESCANDELL, Vicent d'en Carlos, nat el 1921.
39. Josep TUR SERRA, Pep Jeroni des Racó, nat el 1924.
40. Francesc VERDERA JOAN, Xico Mateu, nat el 1916.
41. Francesc VERDERA TUR, Xico Mateu, nat el 1931.